

Obraz Němcové není vyšitý barevnými bavlnkami

Hlediště Východočeského divadla je stále zavřené, přesto herci dál zkoušejí. Naposledy se tak při své práci setkali s osobností Boženy Němcové. Ve hře Jako břitva.

Gabriela Gregorová
redaktorka MF DNES

PARDUBICE Stalo se to jistým standardem covidové doby. Ačkoli diváci zatím nemohou obsadit sedadla městské scény, vznikají nové inscenace podle stanoveného dramaturgického plánu. Tato představení „do šuplíku“ budou moci být ihned nasazena do repertoáru, jakmile se restrikce - doufejme v dohledné době - uvolní. Na své uvedení tak ve Východočeském divadle čekají již čtyři tituly. Tím zatím posledním nastudovaným a naplno připraveným je poetická hra Jako břitva. Její autorka Lenka Lagronová se inspirovala životem a dílem Boženy Němcové.

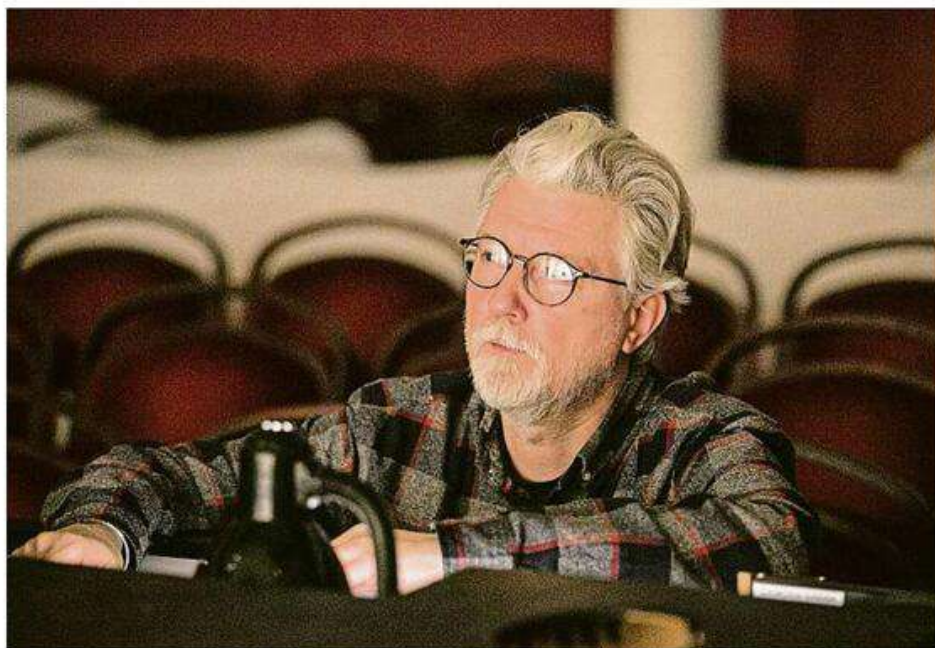
„Jako břitva je krásná a nesnadná partitura pro čtrnáct rozmanitých herečkových hlasů. Divoká plavba proti proudu času někdy do poloviny 19. století, ale přitom do naší současnosti. Stále se opakující příběh obtížné a odvážné jinakosti, která banální všednost přesahuje a nad žabincově nehybnou hladinou průměru vlnivá. Ale Božena není mrtvě exponát v muzeu. Je živá!“ řekl Radovan Lipus, který hru pro pardubické divadlo režisoval.

Do Východočeského divadla se vracíte potřetí, tentokrát se věnujete skutečné historické postavě, a to Boženě Němcové. Jaký k ní máte vztah?

Boženu Němcovou mám samozřejmě velmi rád. Vážím si jí jednak jako člověka - jako výjimečné, nevšední, statečné a v mnoha směrech excentrické ženy. Ale mám jí rád i jako spisovatelku, protože má úžasný jazyk, obdivuhodnou schopnost takového hlubokého, až mýtického vhledu, od pohádek přes lidovou slovesnost až po Babičku. Babička je velké dílo, zdánlivě jsou v ní všední obrázky z Bělidla, ale jsou to archetypální obrazy lidského života, rituálu, cyklického světa, zásadních momentů jako zrození, svatba, smrt... a v tom je všechno, veškeré lidské zdroje či napojení na přírodu.

Dá se hra Jako břitva vnímat jako životopisný dokument?

Rozhodně ne. Lenka Lagronová je autorkou, která má svůj svébytný básnický jazyk, takže vypráví obrazem a metaforou. Spíše než konkrétní a suchopárný didaktický barvotisk české spisovatelky je to pokus

Radovan Lipus Režisér se do Pardubic pravidelně vrací. Nyní s obrazivou hrou o Boženě Němcové Jako břitva. Jedná se teprve o druhé uvedení této hry na české jeviště. Foto: archiv Východočeského divadla

o symbolický portrét výjimečné ženy ve střetu s průměrným okolím a společností. Ano, je tam samotná Božena, ale i jakási její alter ego nebo chcete-li vnitřní hlas, který se jmenuje Bára. Uvidíte tam postavy pojmenované typově - Doktor, Profesor, Vydavatel, Básník... My za nimi pochopitelně můžeme vidět Jurenku, Helceleta, Lambla, Nerudu, Augustu a mnohé další, kteří jí obklopovali jako přátelé nebo milenci. Ale to není to podstatné, rozhodně nejde o dobový sentimentální obrázek vyšitý barevnými bavlnkami pověšený nad kanape v kuchyni.

Jakým obdobím života Němcové se hra zabývá?

V podstatě začínáme od jejího vstupu na vlastenecký zofinský ples až do její smrti, což je relativně krátký úsek. Je to text, kde se vůbec na scéně neobjeví její děti. Babička se tam také řeší spíše okrajově, jen zmínkou. Samozřejmě jsou tam znázorněna nějaká její citová vzplanutí, ale to také není to hlavní téma. Tím je, jak si Boženu Němcovou její okolí svým způsobem vygenerovalo, vymyslelo si jí jako českou spisovatelku a nějakým způsobem vyprovokovalo k tomu, aby začala tvořit. Čeští obrozenci vytvořili koncept české spisovatelky, která „na trhu chyběla“. Vymysleli si básničky Čádkou, Jandovou, pracovali naprosto nekompromisně s různými podvrhy, viz třeba slavné rukopisy... Takže Boženu vtáhli do této obrozenecké hry. Němcová se jí zúčastnila ráda, své autorské ambice už tehdy měla. Ale ve chvíli, kdy se společností vymkla a přestala vyhovovat úzkým škatulkám, tak se od ní ostatní odvrátili a zatratili jí, protože nesplňovala takový ten čítankový ma-

loměstský kánon. A to je podle mě to hlavní téma - výjimečný, nevšední a třeba i velmi komplikovaný jedinec versus konformní společnost.

Když se zabýváte textem o reálné osobnosti, řešíte, co je autor-ním minisériem Božena v České televizi. Viděl jste ji?

Tady je jedna důležitá věc - my jsme s Lenkou jednak spolužáci a jednak přátelé. Takže já vím, co a jak Lenka píše. A vím, že Lenka není autorkou - a teď nic ve zlém - historicky otrocky věrných divadelních textů a portrétů. Písala několik her inspirovanými skutečnými postavami, ať to byli Jan Pavel II., Terezie z Lisieux, Jane Austenová... Vychází ze skutečných osobností, ale píše na jejich téma své postavy a akcentuje pečlivě vybrané pasáže z jejich života. Vytvoří si svou variaci, svou báseň a řeší například téma vnitřní svobody, ženské svobody, do jaké míry je psaní spalující, svazující, osvobozující... Řeší vztahy nejen mezi mužem a ženou, ale třeba i mezi matkou a dcerou. Samozřejmě si člověk připomene realie, a kdybych dělal jiný text, který by Němcovou sledoval víc biograficky, asi bych se připravoval zase trochu jinak, ale v tomto případě ne. Ta látka je básnivá, je to obraz, metafora, takže pro mě je důležitější ten kontext než konkrétní otázka typu jak to tenkrát dokonale přesně bylo.

Co symbolizuje břitva v názvu hry? Ostrost Boženy Němcové?

Je to jedna z charakteristik. Ve hře sice přímo nezazní, ale vychází z výroku, který na adresu Boženy Němcové přinesl jeden její současník. Je to ovšem celé ostré, bolavé, nejen ve smyslu, že Němcová je pro

lidi příliš razantní, ale i oni se k ní chovají jako břitva. Protože břitva může oholit tvář dohladka, ale může také podříznout.

O Boženě Němcové se velice často a intenzivně hovořilo začátkem roku v souvislosti s uvedením minisérie Božena v České televizi. Viděl jste ji?

Viděl. Velmi mě tam kromě Jana Hájky jako Josefa Němce bavila Anička Kameníková Línhartová, se kterou jsem kdysi pracoval v Divadle na Vinohradech. Hrál tam velkou roli ve Šrámkově Plačícím satyrově a byla skvělá. I tady se mi moc líbila. Přes různé výhrady, které by k této sérii člověk samozřejmě mohl mít, je velmi dobré, že se téma Boženy Němcové vůbec znovu připomnělo a že se o něm velmi vášnivě a emotivně mezi lidmi diskutovalo. Opravdu vzbudilo živou debatu, živou polemiku a živý zájem, co si víc přát? A pokud seriál přiměl třeba jen desetinu diváků či diskutérů, aby šáhli do knihovny a vyndali Babičku nebo cokoli jiného, co doma od Němcové mají, tak to má smysl.

Bylo snadné najít ve zdejších souboru tu pravou ženu Boženu?

To bylo poměrně jasné od začátku, Martina Sikorová jako Božena a Petra Janečková jako její alter ego. Pokud byste v souboru neměla ty pravé, nemělo by smysl titul nasazovat. Na hercích to hodně stojí a padá, nejde snad ani o nějakou typovou podobnost, ale o vnitřní tenzi, zaujetí a to tam je. Pracuji v Pardubicích už potřetí a vždycky mě to tu těší, nejen kvůli souboru, který je pěkný, dobrý a výborně rozvrstvený, ale celkově kvůli atmosféře, která v divadle panuje - pracovitá, disciplinovaná a přitom velmi přá-

Fakta
Radovan Lipus

Režisér a scenárista. Narodil se v roce 1966 v Třinci, je absolventem DAMU, v roce 1992 nastoupil jako režisér do činohry Národního divadla moravskoslezského v Ostravě.

Hostoval v Komorní scéně Aréna, Těšínském divadle, Divadle ABC Praha, Divadle Ungelt, Divadle na Vinohradech, Divadle Viola nebo například ve Vršovickém divadle Mana či libereckém Divadle F. X. Šaldy.

V Pardubicích režisuje potřetí, před nyníjší novinkou Jako břitva v roce 2015 nastudoval tragikomedii Duše, krajina širá, poté v roce 2018 milostný příběh Až na věky. Je spoluautorem cyklu České televize Sumná města a Sumné stopy.

Objevil se také jako herec před kamerou, a to v televizní detektivce Juraje Deáka Cestující bez zavazadel.

telská a tvořivá. Zdejší divadlo skutečně pracuje jako tým, ne všude je to tak samozřejmé.

Není trochu demotivující vědomí, že i přes veškerou snahu není vůbec jasné, kdy se hra dostane k divákům?

Samozřejmě je to poněkud demotivující ve smyslu, že ta tenze či chvění závodních koní před startem není v takové míře, jako kdybychom věděli, že se v sobotu večer rozsvítí světla a v sále usednou premiéroví diváci. Ten správný adrenalin chybí. Ale musím říct, že jinak celé zkoušení probíhalo velmi intenzivně, nemám pocit, že by někdo pracoval na půl plynu. Například, zkoušeli jsme i dvouřádkové, nehrálo se, tak jsme mohli pracovat ráno i večer. Je pravda, že úplně bez komplikací se to neobešlo, objevily se třeba nějaká pozitivně otestovaná a museli jsme práci přerušit, což se netýkalo jen nás, ale třeba i dílen nebo krejčovny. Ale zatím se to dá vydržet. Myslím si, že zkoušet je lepší než nedělat nic, jakýsi trénink je velmi důležitý, jak z důvodu fyzického, tak i z důvodu vlastní psychohygieny. A jak se říká v Hamletovi: „Být připraven, toť vše!“

Jste vyhlášený kavárenský povalec. Jak se vám žije v této době?

Těžko. Zavřené kavárny, zavřená divadla... to je truchlivé. Ale pořád je to samozřejmě zcela nicotné proti tomu, jak se bojuje v nemocnicích skutečně o život. Covid jsem prodlal na podzim a žádá „chřípěčka“ to vskutku nebyla... To víte, že jsem se i tentokrát těšil do své oblíbené kavárny Bajer, jak si posejím, přečtu si noviny a oknem budu pozorovat pardubický cvrkot. Tak dej Bůh přístě...